

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים ל"ה-ל"ו

פרק ל"ה

בעת עליית צבא בבל על ירושלים בימי יהויקים, מצטווה ירמיהו לעשות מעשה שימחיש לעם את חטאיו. על ירמיהו ללכת למשפחת הרכבים, משפחת נוודים שברחה אל תוך העיר מחשש לחייה, ולהשקותה יין. בני רכב עומדים בניסיון ומסרבים לשתות, ומגלים לירמיהו שאבי המשפחה יונדב בן רכב, שחי כמאתיים וחמישים שנה לפניו, הטיל עליהם איסורים על השתקעות בקרקע ושתיית יין. על רקע נאמנותם המוחלטת של בני רכב לצו אביהם, מתבלטת בוגדנותם של ישראל העוברים על ציווי ה'.

1 (א) יהונדב ציווה את בניו ארבעה ציוויים (ו-י). נסו לשער את טעמם של איסורים אלה.

(ב) הרד"ק מציע טעם לאיסוריו של יהונדב בן רכב. קראו את דבריו ועמדו על ההבדל בין טעמם של איסורי ההשתקעות לטעמו של הציווי על שתיית היין: "כי הבתים והשדות והכרמים מעכבים את האדם במקומו יהיה רעב או חרב וימות בקוצר ימים מדאגה, וכשלא יהיה לו במקומו, כל זמן שיראה טוב בזה המקום ישב בו וכשיראה רע ילך למקום אחר שיהיה בו בטוב. לפיכך צווה להם שיהיו יושבי אהלים ויסעו ממקום למקום כפי מה שיראו הטוב, במקום בית שדה וכרם ויארצו ימים בזה... ושתיית היין שמנעם ממה שידוע מסבתו שמטרף דעת מי שישגה בו, כמו שכתוב: 'כל שוגה בו לא יחכם' וכתוב: 'למי אבוי למי מדינים למי שיח למי פצעים חנם למי חכלילות עינים למאחרים על היין'. וסבת גלות עשרת השבטים היה על הרבות שתיית היין, כמו שנא': 'הוי עטרת גאות שכורי אפרים' ואמר: 'הוי גבורים לשתות יין' ואמר: 'משכימי בבקר שכר...! וראשון ששתה היין אע"פ שהיה צדיק ותמים נשתכר בו ונתבזה בו'.

2 יהונדב בן רכב נזכר לראשונה במל"ב י', טו-יז, כאשר הוא חובר ליהוא בהשמדת בית אחאב ובביעור עבודת הבעל מממלכת ישראל. מה מלמד סיפור זה על דמותו של יהונדב? חשבו - לאור דמותו של יהונדב, כיצד ניתן להבין (בדרך שונה מדרכו של הרד"ק) את הציוויים שבהם נצטוו בני רכב?

3 לְמַעַן תִּחְיוּ יָמִים רַבִּים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֶתֶם גְּרִים שָׁם' (ז) יהונדב מסיים את דבריו בציון תכלית הציוויים.

א) השוו את דבריו לחתימת פרשת 'והיה אם שמוע' - דברים י"א, כא. הדמיון הבולט בין חתימת הפרשה בדברים - העוסקת בקשר שבין התנהגות העם לישיבתו בארץ, לתכלית הציוויים של יונדב בן רכב, מחזקת את הכיוון שהעלינו בשאלה 2. לאור זאת חישבו, מהו ההיבט המוסרי-דתי הגלום בשלושת איסורי ההשתקעות?

ב) מעשה בני רכב אמור להציב מעין מראה בפני העם, וללמד אותם מוסר - בני רכב קיימו את ציווי אביהם, ולעומתם בני ישראל אינם מקיימים את ציווי ה' (פסוקים יד, טז). אך מלבד הלקח הנלמד מעצם קיום הציווי בידי בני רכב, האם תוכלו להבחין בלקח הקשור גם לתוכן הציוויים ולמטרתם (כפי שעלו משאלות 2 ו-3א)?

פרק ל"ו

בשנה הרביעית ליהויקים, שנת עליית נבוכדנאצר לשלטון, מצטווה ירמיהו להעלות על הכתב את כל נבואותיו, ואגב כך אנו זוכים להצצה נדירה על תהליך יצירתו של ספר ירמיהו. ירמיהו מבקש מברוך בן נריה הסופר לכתוב מפיו את הנבואות ולהקריאן באזני העם במקדש ביום הצום שנקבע בחודש כסלו. מכרוניקה בבליית עולה שבחודש זה כבש נבוכדנאצר את אשקלון, ומאורע זה סימל את ראשית השתלטות בבל על ארץ ישראל. ייתכן שיום הצום נקבע בעקבות מאורע זה, ועל כן היווה שעת כושר מתאימה להשיב את העם בתשובה. אולם בעוד נבואת ירמיהו נופלת על אוזניהם הקשובות של העם והשרים, יהויקים המלך עומד במריו, וקורע ושורף את מגילת הנבואות.

4 'וְהָיָה בְּשָׁנָה הָרְבִיעִת לַיהוֹקִים בֶּן יֵאֱשָׁהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה...' (א) הפרק פותח בציון זמנו של הציווי על כתיבת הנבואות.

א) ציון זמן זה נזכר גם לעיל כ"ה, א. עיינו שם בתחילת הנבואה (פסוקים א-ז) ותנו דעתכם לאופי המסכם המשותף לשתי הנבואות.

ב) השנה הרביעית ליהויקים היתה שנת מפנה עקב עלייתו של נבוכדנאצר לשלטון והרחבת האימפריה הבבלית, שהפכה לסכנה ממשית על יהודה. האויב מצפון, שהיה ערטילאי עד כה, הפך למציאות קיימת. לאור הנסיבות הללו - נסו לשער מדוע מופיע הציווי על כתיבת הנבואות בעת הזאת?

5 מגילת הנבואות של ירמיהו ניצבת במרכז הפרק. עקבו אחרי גלגוליה של המגילה, הקראותיה החוזרות והתפתחות השפעתה במעגלים השונים (שימו לב לחזרת הפועל 'קרא'). היכן נעצר מעגל ההשפעה ומדוע? שימו לב לחילוף בין קריאה לקריעה בפסוקים כא, כג, כד, ולאטימות לבו של המלך העולה מתיאוריו בפרק, למשל בתיאור המפורט של ישיבתו מול האח בבית החורף בפס' כב (בשעה שהעם עומד במקדש, מתענה ומתפלל!) ובהתעלמותו מקריאות השרים בפס' כה.

6 תיאור קריאת המגילה באזני יהויקים מזכיר מאורע דומה שאירע ליאשיהו אביו, ומתואר במל"ב כ"ב, ח-יג. התייחסו לסיטואציה המקבילה של קריאת הספרים באזני המלכים, ושימו לב לתפקידו של שפן הסופר אצל יאשיהו ותפקידם של צאצאיו בפרקנו (פסוקים י, יא, יג, כה). בחנו כיצד מנגיד הכתוב בפרקנו (כג-כד) את תגובת יהויקים לתגובת יאשיהו.

הרחבה

בני רכב ויתרו

בספר דברי הימים מופיע פסוק המייחס את בני רכב אל הקינים, בני יתרו: 'וּמְשַׁפְּחוֹת סָפְרִים יִשְׁבּוּ יַעֲבֹץ תִּרְעַתִּים שְׁמַעְתִּים שׁוֹכְתִים הִמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מִחַמַּת אַבִּי בֵּית רָכָב' (דהי"א ב', נה). הייחוס המשפחתי המפתיע זכה להרחבה מרתקת בדברי המדרש:

"כשם שהיה (יתרו) מחבב את התורה כך בניו חיבבו את התורה מאחריו, שכן המקום אומר לירמיה: 'הלוך אל בית הרכבים והשקית אותם יין... ואתן לפני בית הרכבים גביעים מלאים יין וכוסות ואומר אליהם שתו יין' (ירמ' לה, ה). אמר להם ירמיה: המקום אמר לי שתשתו יין. אמרו לו: אבינו צוה עלינו שלא לשתות יין כל ימים שהבית הזה חרב, ועדיין היה שלא חרב, אלא אמר לנו תהו מתאבלין עליו שסופו ליחרב. ואמר לנו אל תסוכו ואל תספרו ואל תשבו בבתיים, ונשמע ונעש ככל אשר צונו יונדב אבינו. לכך נקראו 'תרעתיים שמעתיים שוכתיים' - תרעתיים - שלא רצו לגלח, שוכתיים - שלא רצו לסוך, שמעתיים - ששמעו לקול אביהם. דבר אחר: תרעתיים - ששמעו תרועה מהר סיני, דבר אחר שהיו מתריעין בבקשתן ונענין. שמעתיים - ששמעו לקול דברי תורה. ד"א שהיתה תפלתן נשמעת. שוכתיים - שהיו יושבין בסכות. ד"א שהיו מסככין על ישראל ומגינין עליהן....

בוא וראה כמה היה צדקן של בני יתרו, שהרי יונדב בן רכב שמע מפי הנביא שבית המקדש עתיד ליחרב ועמד וגזר על בניו שלש גזירות: שלא ישתו יין ושלא יבנו בתים ושלא יטעו כרמים. ומנין למד שפרישות היין מארכת ימים? שהרי ארבעה היו לוהטין אחר האדמה ולא נמצאו כראוי: קין ונוח ולוט ועזיהו.

ר' נתן אומר: גדול הברית שכרת הקב"ה לבני יתרו יתר מן הברית שכרת לבני דויד. שהברית שנכרת עם דויד אינו כרות אלא על תנאי, שנאמר: 'אם ישמרו בניך בריתי ועדותי זו אלמדם גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך' (תה' קלב, יב). אבל הברית שנכרת עם יונדב בן רכב לא נכרת על תנאי, שנאמר: 'לכן כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים' (ירמ' לה, יט).

אמר ר' שמעון: והלא כבר נפסקה כהונה גדולה, מה אני מקיים לא יכרת איש ליונדב? (=מה משמעות ההבטחה של העמידה לפני ה', הרי הכהונה כבר הובטחה למשפחה אחרת?) אלא שלא יפסקו ממנו יושבי סנהדרין לעולם.

מה אם מי שהיה מגויי הארצות וממשפחות האדמה על שעשה מאהבה נתן לו המקום מאהבה, על אחת כמה וכמה אילו היה מ"ישראל".

(מכילתא דרשב"י, יח)